

מוסר (מ)ול) הלכה

בדרכם ההיסטורית של היהודים עמדו מכשולים ואתגרים רבים לאמונתם. אולם דומה שהאתגר הגדול הקבוע והרלוונטי ביותר בעולם שלנו הוא המוסר. בשונה מרוב גורמים אחרים שהציגו רעיון זר ומנוכר – הרי שהמוסר הוא ידיד ושותף לאמונה ולדת. אולם לעיתים לא רואים שותפים אלו את המציאות עין בעין והדבר יוצר סוגיה מתסיסה שמהו ממנה נפגוש עתה.

גם אתם, הלומדים לעסוק במקצועות הרפואה, אשר הם מעוגנים ביסודות כלליים של מוסר אנושי רחב, ולעתים מנוגדים לכאורה להנחיות הלכתיות גרידא, תאלצו להכריע "בידים" כיצד לנהוג בסיטואציות שונות בהם אין הסכמה נראית לעין בין שתי הגישות. דוגמא אחת נבחן הערב בהמשך הלימוד.

מוסר - מתוך ויקיפדיה וויקימילון (נבדק בתאריך 03.06.2012)

מערך אמונות פילוסופיות שלפיהן אדם קובע האם פעולותיו הן טובות או רעות, ראויות או מגונות. המוסר אינו פועל יוצא של חשיבה אינטלקטואלית ישירה, אלא בדרך כלל נובע מאינדוקטיביות מאת נושאי המסורת בעת חינוכו של הילד.

האם הייתם נותנים הגדרה שונה? אם כן, נסו לחדדה לקראת המשך הלימוד.

ההתנגשות הראשונה בין מוסר אנושי ל"הלכה" או לדבר ה' ניתן למצוא כבר במקרא:

בראשית, י"ח, כ"ב-כ"ו

וַיֹּאמֶר יְהוָה וְעַקְתְּ סֹדִם וְעַמְרָה כִּי רָבָה וְחִטָּאתָם כִּי כָבֵדָה מְאֹד. אַרְבָּה נָא וְאַרְבָּה הַכְּצַעְקָתָה הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂוּ כְלָה וְאִם לֹא אֲדַעָה. וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סֹדְמָה וְאַבְרָהָם עֹדְנוּ עִמָּד לִפְנֵי יְהוָה. וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲאֵף תִּסְפָּה צְדִיק עִם רָשָׁע. אוֹלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר הֲאֵף תִּסְפָּה וְלֹא תִשָּׂא לְמַקּוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצְדִיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ. חֲלָלָה לָךְ מַעֲשֵׂת כְּדָבָר הַזֶּה לְהַמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע וְהִנֵּה כְּצִדִיק כְּרָשָׁע חֲלָלָה לָךְ הַשֵּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט. וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם אֶמְצָא בְּסֹדִם חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׂאתִי לְכָל הַמְּקוֹם בְּעִבּוּרָם.

על פי הפסוקים לעיל, מהי ההכרעה בין שתי העמדות?

מה קורה כאשר יש להתנגשות בין המוסר לתורה או להלכה? השאלה אינה רק מעשית אלא גם עקרונית. למה יש את הסמכות היותר עליונה – למוסר או לדת? ואולי אין זו שאלה של סמכות אלא של אפשרות [של התנגשות]?

ספר אמונות ודעות לרס"ג - מאמר שלישי - את ה'

סבת האמנתנו בו [במשה רבינו – ע"ק] ובכל נביא, הוא שיקרא אותנו תחלה לדבר שהוא אפשרי, וכאשר שמענו קריאתו וראינוה אפשרית נבקש ממנו מופת עליה, וכאשר יעשהו נאמין בו. ואם שמענו קריאתו מראשיתה בלתי אפשרית לא נבקש ממנו מופת, כי אין מופת לדבר הנמנע, והרי אלו דומין לראובן ושמעון שעמדו לפני שופט, אם תבע ראובן משמעון דבר שאפשר כמותו כגון שאמר חייב הוא לי אלף זוזים, אז ידרוש ממנו השופט ראייה, וכאשר יוכיח יזכה באותו הממון. אבל אם טען עליו מה שלא יתכן, כגון שאמר חייב הוא לי חידקל, תהיה תביעתו מעיקרה בטלה לפי שאין החידקל רכוש שום אדם, ולא יתכן שיבקש השופט ממנו ראייה על כך. כך הוא הדין בכל טוען נבואה, אם אמר לנו אלהי מצוה עליכם לצום היום נדרוש ממנו מופת על שליחותו, וכאשר יראינו אותו נקבל ונצום. ואם יאמר אלהי מצוה עליכם לזנות ולגנוב, או מודיע לכם שיביא מבול מים, או מודיעכם שהוא ברא את השמים והארץ במשך שנה דברים כפשוטן, לא נדרוש ממנו מופת, כיון שקרא אותנו למה שלא יתכן לא בשכל ולא במסורת...

מהו הקריטריון הראשון לנביא אמת? האם השכל חשוב יותר מאשר מה ה' אומר? מה תפקידו של המשל המשפטי? שימו לב שלנבואה מופרכת הוא מביא 3 דוגמאות – מה מופרך בהן? לסכום: לפי גישת רס"ג האם הצו הדתי גובר על המוסר? מדוע?

גישה הפוכה אנו מוצאים אצל הרבי מפיאסצנה:

אש קודש – עמוד ס"ח

והנה אומות העולם, גם הטובים שבהם, חושבים שהאמת הוא דבר עצם לעצמו, וה' ציווה על האמת מפני שהאמת לעצמו אמת... מה שאין כן ישראל אומרים: אתה אלוהים אמת, הוא יתברך אמת, ואין אמת זולתו, וכל אמת שנמצא בעולם הוא רק מפני שכן ציווה ה' ורצה, וכיוון שהוא יתברך אמת, לכן גם זה אמת. ואסור לגזול מפני שה' האמת כן ציווה. ובשביל ציווי של ה' האמיתי, מעשה זה גם אמת. וכשה' ציווה ההפך, שהפקר ביי"ד הפקר, אז זה נעשה אמת, שהונו של זה הפקר. וכשציווה לאברהם אבינו שיעקוד את יצחק בנו, היה זה האמת לעקודו, ובאם לא אמר לו אחר כך 'אל תעש לו מאומה', היה זה האמת לשחטו

מה הלקח הנלמד מן העקידה? מהו כוחו של המוסר? – לפי דעה זו? מה לדעתכם פשר המחלוקת בין רס"ג לאדמו"ר?

דרך ביניים מציע הרב קוק. העקידה איננה דוגמא שבאה ללמד על הכלל – אלא היא היוצאת מן הכלל הנותנת בסיס חדש לכלל.

אגרות הראי"ה ח"ב, שע"ט, עמוד מ"ב

אשר על-כן הדבקות האלוהית באהבה המתגלה בחיי היחיד ויותר מזה בחיי הצבור המורשתיים - היא הערובה היותר בטוחה אל השכלול של החפץ הפרטי, שיהיה נוהה בכל מהותיותו אל הטוב האלוהי. ואע"פ שהמוסר המעשי יוצא הוא בתור תוצאה מההתרוממות אל הענין האלוהי, מכל מקום עצמות ענינו [של הענין האלוקי - ע"ק] ... הוא נעלה מכל מוסר, ואין שום פלא אם תהיה מתלבטת הנטייה היוצאת מתוך הכרה ואהבה אלוהית גם בפעולות שהן הפכיות מהמוסר המוסכם: אבל הן הן רק התגליות ארעיות, והתוכן התדירי שבחיים מתגלם דווקא בנועם המוסר, "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

מה תפקידה של העקידה לפי הרב קוק? מה מצדיק את ההשמעות לצו למרות התנגשותו במוסר? האם למוסר אין כל ערך? במה הוא נבדל ובמה הוא דומה לפרשנים הקודמים? היש סתירה בין דבריו אלו לדבריו [המפורסמים הבאים] הבאים:

אורות הקדש ח"ג ראש דבר עמ' כז

אסור ליראת שמים שתדחק את המוסר הטבעי של האדם, כי אז אינה עוד יראת שמים טהורה... אבל אם תצוייר יראת שמים בתכונה כזאת שבלא השפעתה על החיים היו החיים נוטים לפעול טוב, ולהוציא אל הפועל דברים מועילים לפרט ולכלל ועל פי השפעתה מתמעט כח הפועל ההוא, יראת שמים כזאת היא יראה פסולה.

להתבוננות מלאה יש להוסיף את הפסקה הבאה:

אורות הקודש / חלק ג - ראש דבר / עמוד כח / יב

אבל רוח האדם האמיץ, המכיר על פי נקודתו הפנימית, כי ההרגשה הזאת של יראת אלוהים היא הכל, כל החיים וכל הטוב, לא יעזוב את אוצרו, ובכל אשר יתענה, עינויים גשמיים ועינויים רוחניים, מכל אשר לא יוכל לכאורה להחזיק מעמד נגד החופש המודרני, נגד שאיפת הגדולה התרבותית של חיי הזמן, נגד היופי המקסים, ונגד תסיסת החיים המרעשת, וגם לפעמים נגד המוסר והיושר הטבעיים, שלא יוכל בכל פעם להלוט אותם אל הצורה של יראת אלוהים ותוצאותיה בחיים כפי קליטתו ההסברית, כל אלה לא יכילו כח להפסיק את חוט החיים ואת אומץ ההסכמה, שרק ביראת אלוהים מחסה עז לאדם....

ההחלטה מה לעשות ואיך להתנהג ברגע האמת ובשטח באה לידי ביטוי בדברים הבאים:

דברי פתיחה לחולין – הרב שמואל גלזר – נינו של החתם סופר

"ועוד תדע דבכל הדברים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהם, אפילו לא היה התורה אסרתן - היה האדם העובר ואכלך יותר מתועב ממי שעובר על לאו מפורש בתורה... בשר אדם לדעת הרמב"ם אינו אלא באיסור עשה, ולדעת הרשב"א מותר לגמרי מן התורה; ועתה אמור נא בחולה שיש בו סכנה ולפניו בשר בהמה נחורה או טרפה... ובשר אדם - איזה יאכל? הכי נאמר דיאכל בשר אדם שאין בו איסור תורה, אע"פ שמחוק הנימוס שמקובל מכלל האנושי, וכל האוכל או מאכיל בשר אדם מודח מלהיות נמנה בין האישים, ולא יאכל בשר שהתורה אסרו בלאו? היעלה על הדעת שאנו עם הנבחר עם חכם ונבון, נעבור על חוק הנימוס כזה, כדי להינצל מאיסור תורה?!... דכל שמתועב בעיני האומות הנאורים שאסורה לנו... מטעם המצווה ד'קדושים תהיו', וכל שאסור לכלל מין האנושי הנאורה בחוק הנימוס, אי אפשר להיות מותר לנו עם קדוש".

איך הדברים לעיל מתישבים עם המשנה המפורסמת (אשר נפסקה גם ברמב"ם):

יומא, פרק ח' משנה ט'

האומר, אחטא ואשוב, אחטא ואשוב, אין מספיקן בידו לעשות תשובה. אחטא ויום הכפורים מכפר, אין יום הכפורים כג מכפר.